

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOMUNCU BABA TARİH VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINI

III. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (25-27 Ekim 2018)
Tam Metin Kitabı

EDİTÖRLER

Mehmet Sami YILDIZ

Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

Ayşegül CAN

Aksaray Üniversitesi,

Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Mehmet ÖZKAYA

Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

ISBN: 978-605-88368-8-4

Aralık 2018

“III. Uluslararası Aksaray Sempozyumu” isimli kitabın tüm yayın hakları Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi’ne ait olup her hakkı saklıdır. Bu yayının hiçbir kısmı, editörlerin önceden yazılı izni olmaksızın çoğaltılamaz, bir geri çağrı sisteminde saklanamaz veya herhangi bir biçimde elektronik veya mekanik, kopyalama, kayıt veya başka yollarla iletilemez.

All rights of publication of the book "III. International Aksaray Symposium" belong to Aksaray University Somuncu Baba History and Culture Research and Practice Center and all rights are reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of editors.

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami YILDIZ
Sempozyum Başkanı

İletişim

aksaraysempozyumu@gmail.com

Sekreter

Öğr. Gör. Ayşegül CAN (Aksaray Üniversitesi)

TARİH ÖNCESİNDE ARTI ÜRÜN ve ÜRÜN DEPOLAMA: GÜVERCINKAYASI ÖRNEĞİ¹

Pınar Çaylı²

Özet

Arkeoloji literatüründe artı ürün (surplus) ve gıda depolama (storage) kavramlarının, doğada hazır bulunan, yemiş, yumru, ot vb. bitkilerin veya tarımsal ürünün toplanıp, ihtiyaç fazlasının depolanması için kullanıldığı önerilir. Yerleşik olmayan toplumlarla birlikte arkeolojik kanıtlarını bulmaya başladığımız ürün depolamanın, kalıcı köy yerleşmeleriyle ivme kazanarak arttığı, mimari düzen ve sosyal yapı üzerinde tanımlı değişimlere neden olduğu açıktır. Başlangıçta temel beslenme ihtiyacını karşılamaya yönelik sürdürülen bu eylemin zamanla bir güce dönüştüğü görülmektedir. Bu gücü temsil eden ifadeyse artı ürün, artık ürün ya da bir diğer söylemle değer birikimidir. Gerçek anlamda değer birikiminin ilk aşamasını Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in PPNA evresiyle birlikte takip etmek mümkündür. Ancak Geç Epi Paleolitik dönemde avcı toplayıcı ekonomilerde de besin depolandığı ve bu durumun kalıcı yerleşmelerin oluşmasındaki etkenlerden biri olduğu düşünülür.

Bu bağlamda güvenilir gıda kaynakları olan tahılların ve bunların depolanmasının arkeolojik açıdan oldukça geniş bir yelpazede ele alınması gerekir. Konuyla ilgili verilerin değerlendirilmesiyle, bir sonraki cümlede sıralanan bilgilere ulaşılması mümkündür. Bunlar, artı ürün ve ürün depolamanın beslenme ihtiyacını karşılamadaki önemi, kalıcı yerleşmelerin oluşmasındaki etkisi, yaşam alanlarında fiziksel olarak yaptığı değişimler ve bunların yanı sıra insanların temel gıdalarını üretme, tüketme ve paylaşma konusundaki yaklaşımları, üretilen ürünün niteliğine ve yaşanan coğrafyanın özelliklerine göre yeni tarımsal ve endüstriyel teknolojilerin gelişmesi, saklama koşullarının belirlenmesi, ihtiyaç fazlası ürünün biriktirilerek ürün fazlasının bir güce dönüşmesi şeklinde sıralanabilir. Arkeolojik görünürlük bakımından konu, ürünün kendisi, depo kapları, silo, petek, kutu, kiler odası, mühür, mühür baskıları gibi somut verilerle ve düşünsel olarak da ürün depolama, artı ürün ve güç, statü kavramlarıyla birlikte ele alınmaktadır.

Aksaray ilinde yer alan ve günümüzden 7000 yıl öncesine tarihlenen Güvercinkayası, Kalkolitik Dönem'e tarihlenen bir kaya üstü yerleşmesidir. Ele aldığımız konu kapsamında detaylı veriler içeren yerleşmenin ana tabakası (I.-II.tabaka/Orta Kalkolitik Dönem M.Ö. 5200-4820), tarım ve hayvancılığa dayanan kırsal ekonomisiyle öne çıkar. Yaklaşık 500 yıllık kesintisiz tabakalanma veren yerleşme, bu süreçte, mimari unsurlar, buluntu toplulukları, üretim endüstrileri bakımından belli bir standartta devamlılık gösterir. Erken evrelerden itibaren izleyebildiğimiz depolama alanları ve depo kapları gibi artı ürüne ilişkin veriler, yerleşmede yoğun tarımsal faaliyetin göstergelerindedir.

Yerleşme savunma hattı benzeri, kalın bir duvarla ikiye ayrılmıştır. Zirve düzlüğündeki yapıları, yerleşmenin yamacında sıralanan yapılardan ayıran bu duvar, fiziksel bir ayrımın yanı sıra sosyal açıdan da bazı değişikliklerin habercisidir. Bu durum, kalın duvarlar arkasında bulunan yapıların diğer yapılardan farkının sorgulanmasına da neden olmuştur. Bütünüyle kazılan höyükte çağdaş 34 yapı açığa çıkarılmıştır. Bu yapılarda genel plan açısından belirgin bir farklılık bulunmaz. Ancak, iç donanım, ışık alanları, silo, petek ve depo kaplarının niceliksel farklılığı, zirve düzlüğündeki yapıların artı ürünün depolanmasına ve idaresine yönelik bir kompleks olarak düşünülmesi gerektiğini göstermektedir. Bu alan neredeyse bütünüyle artı ürün depolamaya ve çeşitli üretim faaliyetlerinin yapılmasına ayrılmıştır. Alandaki ürün fazlalığının, yönetici bir sınıfın varlığına da işaret edebileceği, dolayısıyla sosyal açıdan farklılaşmış grupların varlığı önerilmektedir. Arkeolojik görünürlük bakımından oldukça zengin maddi kalıntılarla öne çıkan Güvercinkayası depolama aygıtları, üretim, değer, güç, statü, sosyal eşitsizlik ve hiyerarşi gibi kavramlar üzerinde düşünmeyi de gerektirmektedir.

Bu bağlamda, aktif bir depolama geleneği bulunan Güvercinkayası yerleşmesi, Anadolu arkeolojisinin Kalkolitik Dönem bilgilerini çoğaltmaya da katkı sunar.

Anahtar Kelimeler: Güvercinkayası, Kalkolitik, Tarih Öncesinde Artı Ürün, Sosyal Yapı

¹ Bu makale, Çaylı P.2018: *Güvercinkayası Orta Kalkolitik Yerleşmesi Depo Kapları ve Depolama Alanlarının Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi'nden (BAP No:31195) üretilmiştir.

² Öğr. Gör. Dr. Pınar Çaylı Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü pincarçayli@nevsehir.edu.tr

PREHISTORIC SURPLUS PRODUCT AND PRODUCT STORAGE: CASE OF GÜVERCINKAYASI

Abstract

In the archaeological literature, the concepts of surplus product and food storage are recommended to be used for the collection of the plants such as fruits, tuber, and grass available in the nature, or agricultural products, and for the storage of surplus products.

It is clear that product storage, which we have started to find its archaeological evidences along with non-resident communities, has increased by gaining momentum with permanent village settlements and has led to defined changes on architectural order and social structure. It is seen that this practice, which was initially aimed at meeting basic nutritional needs, has turned into a power over time. The term representing this power is surplus product, residual product, or in other words, value accumulation. In a real sense, it is possible to track the first stage of value accumulation with the PPNA phase of the Pre-Pottery Neolithic Period. However, it is considered that food was also stored in hunter-gatherer economies in the Late Epi Paleolithic period and this is one of the factors in the formation of permanent settlements.

In this context, the cereals which are reliable food sources and their storage should be discussed in a very wide range from archeological aspect. It is possible to reach the information listed in the next sentence by the evaluation of the data related to the subject. These can be listed as the importance of surplus product and product storage in meeting the nutritional needs, their effect on the formation of permanent settlements, the physical changes made by them in living spaces, as well as people's approaches on producing, consuming and sharing basic foods, the development of new agricultural and industrial technologies according to the quality of the product produced and the characteristics of the geography where people live, determination of storage conditions, and the accumulation of surplus product and the transformation of surplus into a power.

In terms of archaeological visibility, the subject is discussed with tangible data such as the product itself, storage vessels, silo, honeycomb, box, cellar room, seal, seal impressions and intellectually with the concepts of product storage, surplus product and power, and status.

Güvercinkayası which is located in Aksaray province and dated to 7000 years ago is a settlement on the rock dated to the Chalcolithic Period. The main level of the settlement which contains detailed data within the scope of the subject we discussed (level I and II/Middle Chalcolithic Period 5200-4820BC) comes to the forefront with its rural economy based on agriculture and animal husbandry. The settlement with a 500 year uninterrupted stratification showed continuity at a certain standard in terms of architectural elements, finds communities, production industries in this process. The data related the surplus product such as storage areas and storage vessels that we can monitor from the early stages are among the indicators of intensive agricultural activities in the settlement.

The settlement was divided into two with a thick wall like a line of defense. This wall, which separates the buildings on the summit plain from the structures lined up on the slope of the settlement, is the sign of some social changes as well as a physical separation. This has also led to the questioning of the difference of the structures located behind thick walls from other structures. 34 modern structures were uncovered in the mound which was entirely excavated. There is no significant difference in terms of general layout in these structures. However, the quantitative difference of interior equipment, workshop areas, silo, honeycomb and storage vessels shows that the structures on the summit plain should be considered as a complex for the storage and management of the surplus product. This area is almost entirely devoted to product storage and to various production activities. It is suggested that surplus product in the area may also indicate the presence of a ruling class, and thus, the presence of socially differentiated groups. Güvercinkayası, which comes to the forefront with its very rich material remains in terms of archaeological visibility, also requires thinking about the concepts such as storage devices, production, value, power, status, social inequality, and hierarchy.

In this context, Güvercinkayası settlement, which has an active storage tradition, contributes to increasing the data of the Chalcolithic Period of Anatolian archeology.

Key Words: Güvercinkayası, Chalcolithic, Prehistoric Storage, Social Structure

I. Giriş

Tarih öncesinden günümüze, tahıl ve yiyecek depolama tüm toplumlarda önemini korumuştur. Başlangıçta temel beslenme ihtiyacını karşılamaya yönelik sürdürülen bu eylemin zamanla bir güce dönüştüğü görülmektedir. Bu gücü temsil eden ifadeyse artık ürün, artık ürün ya da bir diğer söylemle değer birikimidir. Gerçek anlamda değer birikiminin ilk aşamasını Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in PPNA evresiyle birlikte takip etmek mümkündür. Ancak Geç Epi Paleolitik dönemde avcı toplayıcı ekonomilerde de besin depolandığı ve bu durumun kalıcı yerleşmelerin oluşmasındaki etkenlerden biri olduğu düşünülür.

İnsanların ilk defa neden gıdalarını depolamaya ihtiyaç duyduklarından bahsederken, yukarıda da değindiğimiz gibi öncelikle şu ifadeleri kullanırız: “temel besin ihtiyacını karşılamak”, “beslenmeyi garanti altına almak”. Sadece cümle aralarında kullanıp geçtiğimiz bu ifadelerin altında yatan gerçek, aç kalma korkusu ya da kıtlık bilinciyle doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla, gıda depolamanın en yalın ifadeyle bu korkuyu bastırmaya yönelik bir eylem olarak başladığı düşünülebilir. Her ne kadar avcı toplayıcı, mobil yaşam süren toplulukların gıdalarını depolayacakları aklı çok yatkın gelmese de, Geç Natufiyen Ain Mallaha (İsrail) yerleşmesi gibi, kamp yerlerini uzun süreli sabit tutan ve besin bulmak için farklı coğrafi nişlere gidip kamp yerine geri dönen toplumların, yaşam alanlarında gıda depolamak amaçlı sıvalı çukurlar açtıkları bilinir. Hareketli bir toplumda herhangi bir şeyi stoklamak, bir yandan o toplumun hareket hızını ve alanını kısıtlarken bir yandan da depolanan ürünü bir değere dönüştürerek toplumu tehdiye açık hale getirebilir³. Özellikle avcı toplayıcı toplumlarda besin, ortak paylaşımına yönelik temin edilir ve bu paylaşımın grubun tüm üyeleri doyar. Gıdanın temin edilememesi durumundaysa herkes aç kalır. Bu sürecin uzaması ve o toplumda depolanan herhangi bir besinin bulunmaması, bireylerde yeteri kadar beslenememeye bağlı direnç zayıflığına ve farklı hastalıklara açık hale gelmeye neden olur. Bu durum bizler gibi “modern” yaşamın içindeki insanlar tarafından kolay kolay algılanamaz. Nedeniyse gıdaya erişimimizin ve gıda stoklarımızın neredeyse aynı düzeyde kalmasıdır. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki gıda depolamak tamamen beslenme ihtiyacını garanti altına almayabilir. Günümüz avcı toplayıcılarında ya da kısmen bahçe tarımı yapan küçük toplumlarda ya da aktif tarım yapan toplumlarda bile, önceden kestirmesi mümkün olmayan iyi ve kötü sezonlar vardır. Böyle durumlarda şayet stok varsa onlar dahi ihtiyaca cevap veremeyebilir⁴. Tıpkı günümüzde yaşayan geleneksel toplumlarda, açlık ve kıtlıkla karşılaşılınca toplu ölümlerin gerçekleşmesi⁵ ya da tarih çağlarından bildiğimiz birçok örnekte olduğu gibi⁶. Bu bağlamda, ister doğal besin kaynaklarıyla isterseniz tarımla besin elde edin, sezonluk olarak beklenen verimin az olmasına karşın alınan bazı tedbirler her toplumda bulunur. Bu tedbirler, maksimum sürede ürün depolayabilecek yöntemler geliştirmek, yer değiştirmek, tarımla uğraşıyorsanız farklı yerlerde arazi ekip biçmek (dağınık arazi sahipliği) ya da beslenme diyetini geniş tutmaktır⁷.

Neolitik'in ilerleyen aşamalarında ve ardından gelen Kalkolitik, Tunç dönemlerinde değer birikimindeki niceliksel artış belki de yukarıda değindiğimiz tedbirler bağlamında değerlendirilebilir. Tarımsal üretime bağlı değer birikiminin ilk aşamasını oluşturan üretim ve biriktirme biçimi, hayvancılığın da gelişmesiyle birlikte daha kalıcı ekonomi modellerine doğru evrilmiştir. Gerek yerleşmelerin boyutları, gerek nüfus, gerekse sulu, kuru tarım tekniklerinin ve ürün depolama yöntemlerinin gelişmesi, zararlılardan korunma yollarının öğrenilmesi gibi unsurlar niceliği artırır. Gıdaları bozulmadan muhafaza edecek saklama yöntemlerinin ve bu yöntemlerle paralel düşünülmesi gereken mimari unsurların, yaşadığımız bölge şartlarına ve depolayacağımız ürünün niteliğine göre değiştiği de göz ardı edilmemelidir.

Birçok bilim insanı, artık ürün birikimiyle, tam zamanlı uzmanlaşmış iş gücünün, sosyo ekonomik farklılaşmaların, karmaşık toplumların, devlet ve kentlerin oluşmasının doğrudan ilişkili olduğu

³ Diamond, Jared, *Dünya Kadar Dünya Eski Toplumlardan Ne Öğrenebiliriz?*, Çev. C. Yücel, Akılçelen Kitaplar, 2012, s.395, 408.

⁴ Diamond, *Dünya Kadar Dünya*, s. 393, 394.

⁵ 20. yy başında Yeni Gine'de, tatlı patates stokları bittiği için ölen insan grupları için bkz. Diamond, *Dünya Kadar Dünya*, s. 392, 393.

⁶ Epstein, Steven, *Geç Dönem Ortaçağ Avrupası Ekonomik ve Sosyal Tarih, 1000-1500*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014; Eco, Umberto, *Ortaçağ I, Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar*, 5. Baskı, Alfa Yayınları, 2017.

⁷ Diamond, *Dünya Kadar Dünya*, s. 399-415.

görüştüğüdür⁸. Bu bağlamda Childe'in 20. yy. 'ın ilk yarısında yaptığı sentezler önemini hala korumaktadır. Childe, kendine yeter bir kırsal ekonominin, gelişen yeni endüstri kolları ve ticaretle ek gelir sağlamanı ve bu yapıların örgütlü, aynı zamanda devamlılık gösteren kalabalık kentleri kurmalarını bazı koşullara bağlar⁹. Neolitik'in ardından ikinci devrim olarak nitelendirdiği "Kent Devrimi"nin ön koşullarını hazırlayan bu süreç içinde, tarımsal artı ürün ve bunun idaresi de yer alır. Literatüre yeniden dağıtım ilkesi olarak geçen, bir yerde toplanan mal ve hizmetlerin gerekli yerlere dağıtılma mekanizması da tarihöncesi dönemler bazında direk artı ürünle ilişkilidir.

Etnografik çalışmaların da doğruladığı gibi hasat edilen mahsulün ihtiyaç fazlası en az bir yıl bekletilmek üzere, uygun koşullarda saklanarak artı bir değer yaratılabilmektedir. Bu değer, sizde olmayanı temin etmeye yönelik, bir ihtiyaç karşılama aracına, bir hammaddeye dönüşebildiği gibi, kapasiteye bağlı olarak ekonomik ve siyasal bir güce de dönüşebilir¹⁰. Tabakalı toplumların nasıl oluştuğu ve kentleşme konularıyla ilgili tartışmalarda da vazgeçilmez argümanlardan biri, tarımsal üretimin ihtiyaç fazlasıyla açığa çıkan "güç" kavramıdır¹¹. Bu güç unsurunun arkeolojik olarak kendini ifade etme biçimi, yerleşmelerdeki depo binaları ya da komünal binalar gibi ayrıcalıklı yapıların konumlarıyla, savunma sistemleriyle, depolama kapasiteleriyle, mühürlerle, tabletlerle, bölgesel etkileşimi gösteren egzotik malzemelerle ya da yaşam alanlarına yansıyan duvar resimlerindeki betimlemelerle olur.

Bu bağlamda, M.Ö. 6. binin son çeyreğinde kuru tarım ve gelişen küçükbaş hayvancılığa dayalı kırsal ekonomisiyle artı ürünü elinde tutan, "sınıflı toplumun" belirginleştiği Güvercinkayasası'nın, bölgesel ve kronolojik ölçekte karmaşık toplumlara geçişteki rolü sorgulanmaktadır. Bu sorgulamanın argümanlarını, her konutta yer alan bir kiler bölümü, tahıl silosu, öğütme sekileri ve taşlarının yanı sıra çok sayıda depo kabı oluşturur. Aynı zamanda Güvercinkayasası'nın üzerine oturduğu kayalığın zirve düzlüğünde ve en korunaklı yerinde, kalın duvarların arkasına gizlenen ayrıcalıklı konutların, gerek konumları gerekse buluntuları, yerleşmede tarımın geçim ekonomisinde ve toplumun kendini tanımlama biçiminde önemli rol oynadığını gösterir. Bu konutlarda oturanlarınsa artı ürün idaresinde daha ayrıcalıklı bir statüye sahip bireyleri temsil ettikleri varsayılmaktadır.

II. Tarih Öncesinde Artı Ürün ve Ürün Depolama

Tarihöncesi toplumların besin ekonomileri araştırıldığında, besin üretimiyle birlikte üretim artışı, artı ürün gibi kavramların ortaya çıktığı görülür. Bu kavramlar 1950 yıllarından itibaren kabul görmüş olmakla birlikte, kavramlara yüklenen anlamlar üzerinde tartışmalar devam etmektedir. Ele alınan konuyu yerleşik hayat biçiminin varlığıyla açıklamak, bazı bilim insanlarıncaya sınırlayıcı kalmaktadır. Dolayısıyla kent öncesi toplumlarda sosyal yapıların karmaşıklığını anlamada "artı ürün" kavramının yeri üzerinde hala düşünülmektedir¹². Sorunun cevabını yerleşiklik dışında arayanlar, insanların ancak

⁸ Frangipane, Marcella, "Different Models of Power Structuring at the Rise of Hierarchical Societies in the Near East: Primary Economy Versus Luxury and Defence Management", *Development of Pre-State Communities in the Ancient Near East*, eds. D. Bolger ve L. C. Maguire, Oxbow Books, (2010), s. 81; Akkermans, Peter ve Duistermaat, Kim, "Of Storage and Nomads – The Sealings from Late Neolithic Sabi Abyad, Syria". *Paléorient*, 22-2, (1996), s. 17-44.

⁹ Childe, kentleşme için on temel kuram belirlemiştir. Bunları, nüfus yoğunluğu, uzmanlaşma, yönetici sınıf, anıtsal yapılar, artı ürün yönetimi, yazının kullanılması, geometri-astronomi bilgisi, simgeleme, uzak mesafe ticaret, sınıfsal organik dayanışma içindeki toplumlar gibi başlıklar altında toplar. Childe, Gordon, "The Urban Revolution", *The Town Planning Review Vol.21/1*, (1950), s. 3-17.

¹⁰ Currid, John, "The Beehive Granaries of Ancient Palestine". *Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins*, 101, (1985), s. 98-100.)

¹¹ Silolar, kentleşme ve kent devletleriyle ilişkilendirilerek tartışmalarda önemli bir yer almıştır. Mazar, Amihai, "The Significance of the Granary Building at BethYerah", *Studies in the Archaeology of Israel and the Neighboring Lands, Memory of Douglas L. Esse (Studies in Ancient Oriental Civilizations 59)*, ed. S.R. Wolff, American Schools of Oriental Research Books 5, Chicago (IL): Oriental Institute of the University of Chicago, (2001), s. 447- 464.; Pfälzner, Peter, "Modes of Storage and the Development of Economic Systems in the Early Jezireh-period". *Of Pots and Plans: Papers on the Archaeology and History of Mesopotamia and Syria presented to David Oates in honour of his 75th birthday*, (eds. Lamia Al-Gailani Weir, John Curtis, Harriet Martin, Augusta McMahon Joan Oates and Julian Reade), London, NABU Publications, (2002), s. 259-286.

¹² Childe, "The Urban Revolution", s.3-17; Childe, Gordon, *Man Makes Himself*, London: Watts, 1951; Childe, Gordon, *Kendini Yaratan İnsan*, Çev. F. Ofluoğlu, Varlık Yayınları, 2010, s. 30-31; Giddens, Anthony, *The*

politik bir gücün baskısıyla böyle bir aktiviteyi gerçekleştirebileceklerini, aksi takdirde kendilerine yeter bir ekonomiyle bolluk içinde yaşayabileceklerini savunurlar. Kaynakların ve insan gücünün, artı ürün için seferber edilmesine ancak politik bir kontrol mekanizmasının yol açacağını da önerirler¹³.

II.1. Artı Ürünün Ortaya Çıkışı

Arkeolojik açıdan ürün depolama tarım öncesi toplumlarla başlar, bitkilerin kültüre alınmasıyla birlikte giderek artan bir aktiviteye dönüşür. İnsanoğlunun en uzun geçim ekonomisi Paleolitik Dönem’le başlayan “avcı toplayıcılık” olmuştur. Acil ihtiyaçları karşılamak üzere besin tedarik etmek ve sonrasında dinlenmek Paleolitik geçim ekonomisinin mantığını oluşturur¹⁴. Yaklaşık 2 milyon yıllık bu sürecin ardından Yakındoğu’da “uzman avcı toplayıcı” ekonomiyle karşılaşırız. Epi Paleolitik olarak adlandırdığımız bu dönemde insanlar avcılığın yanı sıra toplayıcılıkta da aktif rol almış, Yakındoğu’daki bitkisel ve hayvansal çeşitlilik dönemin besin kaynaklarının geniş tutulmasına olanak tanımıştır¹⁵.

En erken ürün depolama örneklerinin görüldüğü, Natufiyan Kültürü de Epi Paleolitik Dönem’e tarihlenir. Erken Natufiyan Dönemi’nde insanlar yoğun biçimde yabancı hayvan ve bitki tüketmişlerdir (15.000/14,500–12.800 cal. G.Ö.). Kullandıkları besin kaynaklarının mevsimsel olarak hangi dönemlerde tüketilebileceklerine dair bilgileri de oluşmuştur. Aynı periyotta, yılın bir ya da daha fazla mevsimi aynı yerlerde konaklayarak besin bulma risklerini en aza indirmiş oldukları da düşünülür¹⁶.

Yakındoğu’da Geç Natufiyan Kültürü’nde (12.800–11.500 cal G.Ö.) yabancı bitkilerin hasat edilip depolandıkları bilinir¹⁷. Bu uygulamanın, ürünü depolayan bireye toplumda statü ve güç kazandırdığı da düşünülür. Natufiyan insanları çok yoğun depolama yapmasalar da yerleşmelerini kolay gıda temin edebilecekleri yerlerden seçmişlerdir. Buna rağmen erken ve geç dönem Natufiyan yerleşmelerinde arkeolojik olarak depolamayla ilgili çok az doğrudan mimari kanıt (silo, petek, kutu vb.) rastlanır. Bunlar sıvalı birkaç çukurdan ibarettir. Fakat gıda hazırlama ve depolama için mimari dışında kanıtlar mevcuttur. Oraklar, yoğun miktarda bulunan yabancı hasat edilmiş bitkiler, havan, havaneli ve taş kaplar bulunan maddi kalıntılardandır. Aynı zamanda bu maddi kalıntılar bazı Natufiyan yerleşmelerinin ürün depolama sürecine girdiğini gösteren arkeolojik kanıtlardır¹⁸.

Arkeologlar tarım öncesi toplumlarda ürün depolamayla ilgili kapsamlı bir bakış açısı geliştirememiştir. Genel eğilim yerleşiklik ve evcilleştirmeye birlikte depolama aktivitelerinin var olduğudur. Fakat bu erken örnekler her ne kadar dolaylı kanıtlarla ürün depolamaya dair ipuçları verse de depolama işinin en azından evcilleştirmeden önce başladığını gösterir niteliktedir. Dolayısıyla bitkilerin kültüre alınmasıyla artan bir ivme kazanan depolama aktivitesi, tarıma geçiş sürecinin farklı bölgelerde ve farklı zamanlarda olduğunu da desteklemektedir¹⁹.

Günümüzden yaklaşık 12 bin yıl önce, gerçek besin üretim aşamasına geçildiği, ekonomi ve yaşam biçimi açısından köklü değişimlerin yaşandığı dönem Neolitik Dönem’dir²⁰. Ürün depolama, Neolitik

Constitutions of Society: Outline of the Theory of Structuration, University of California Press: Berkeley.1984: s. 259.

¹³ Clastres, Pierre, *Devlete Karşı Toplum (La Societe Contre l’Etat)*, M. Sert ve Çev. N. Demirbaş, 4. Baskı, Ayrıntı Yayınları, 2016: 14-15; Earle, Timoty, *Şefler Nasıl İktidara Geldiler, Tarihöncesinde Politik Ekonomi*, Çev. B. Gürel, D. Demiröz, Versus Kitap, İstanbul, 2013, s. 98; Sahlins, Marshall, *Taş Devri Ekonomisi*, Çev. T. Doğan ve Ş. Özgün, bgst Yay., İstanbul, 2010, s. 25-42.

¹⁴ Sahlins, *Taş Devri Ekonomisi*, s. 13-48; 1. Bölüm: Orijinal Bolluk Toplumu

¹⁵ Kartal, Metin, *Türkiye’de Son Avcı Toplayıcılar, Konar Göçerlikten Yerleşik Yaşama Geçiş Epi-Paleolitik Dönem*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul,2009, s. 21-22.

¹⁶ Kuijt, Ian ve Finlayson, Bill, “Evidence for Food Storage and Predomestication Granaries 11,000 Years Ago in the Jordan Valley”, *PNAS (Proceedings of the National Academy of Sciences)*, Vol 106/20, (2009): s. 10966.

¹⁷ Bar Yosef, Ofer, “The Natufian Culture in the Levant, Threshold to the Origins of Agriculture”. *Evolutionary Anthropology*, 6/5, (1998), s. 159- 177.; Hayden, Brian, “Sociopolitical Organization in the Natufian: A View from the Northwest”, *The Last Hunter-gatherer: Societies in the Near East*, British Archaeological Reports International Series. (ed. C. Delage). Oxford: John and Erica Hedges, (2004), s. 263- 308.

¹⁸ Goring Morris, Adrian Nigel ve Belfer Cohen, Anna, The Articulation of Cultural Processes and Late Quaternary Environmental Changes in Cisjordan”. *Paléorient*, 23/2, (1997), s.80.

¹⁹ Kuijt, Ian, “What Do We Really Know about Food Storage, Surplus, and Feasting in Preagricultural Communities?”, *Current Anthropology*, 50/5, (2009), s. 642-643.

²⁰ Kartal, *Türkiye’de Son Avcı Toplayıcılar*, s. 21.

ekonomiyi ve sosyal yaşamı tanımlarken kullanılan önemli bir argümandır. En basit anlamıyla toplumdaki karmaşıklığın temel nedenlerinden biri olarak besin üretimi, Childe'a göre üretim artığını biriktirmek için hem bir olanak hem de bir amaç olarak görülür. Ekinlerin biçilir biçilmez tüketilmemesi, saklanması, biriktirilmesi, bir sonraki hasat dönemine kadar idare edilmesi, her döneme ait hasadın bir bölümünün bir sonraki yıl için tohumluk olarak ayrılması gerekmektedir. Sıraladığımız bu eylemlerin hayata geçirilmesi ve sürdürülebilmesi için de planlama yapmak, saklama koşullarını oluşturmak kaçınılmazdır²¹. Bu çerçeveden baktığımızda ilk büyük ölçekli depolama alanlarının Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e (PPNA) tarihlendiği görülür. Bu depolama donanımları, bitkilerin kültüre alınma sürecini, yerleşik yaşam biçimini, sosyal organizasyonları anlamada katkı sağlar.

İnsanların topladıkları, ürettikleri, depoladıkları, yönettikleri ve tükettikleri gıda malzemeleriyle ilişkilerinin Neolitik'in erken evrelerinden itibaren yoğunluk kazandığı açıktır. Bu aşamaların, geniş ölçekli yerleşmelerin kurulması, bitkilerin kültüre alınması ve hayvanların evcilleştirilmesi gibi Neolitik paketi oluşturan ana unsurlardan çok daha önce ortaya çıkması da dikkat çekicidir. Bu aşamaları tanımlayabilmek²²;

1. Toplumsal değişimleri,
2. Malzemelerin morfolojik değişimlerini,
3. Depolama teknolojilerinin gelişimini,
4. İnsanın bitki ve hayvanlar üzerindeki kontrolünü,
5. Depolama yapılarının erken dönemlerden itibaren nasıl (teknoloji) ve nereye (iç mekân, dış mekân, ortak alan, bağımsız yapı vb.) konumlandırıldıklarını, anlamak ve takip etmek açısından önemlidir.

Gıda depolamayla nüfus artışı, sedentizm ve sosyal eşitsizlik kavramları birbirleriyle bağlantılıdır. Yerleşmelerin büyümesi, artan doğum oranları ve evcilleştirilmiş gıdaların kalitesi ve miktarı arttıkça, ekonomik gelişmeler de değişim gösterir. Normal ya da yeterli olarak kabul edilenin üstünde üretim, hane halkı ihtiyaçlarının ötesinde birikime neden olur. Bir toplumun yıllık ihtiyacını ürettikten sonra arta kalanı, “gerçek artı üründür”²³. Normal artı ürün (normal surplus) ile gerçek artı ürün (surplus) birbirine karıştırılmamalıdır. Normal artı ürün yakın vadede kullanılmak üzere ayrılan birikimdir. Gerçek artı ürün ise yeni hasat döneminde toplanan, biriktirilen, sezonluk tüketim için ayrılmayan ürün fazlasıdır²⁴.

Mimari düzen içinde arkeolojik izleri doğrudan takip edilebilen artı ürünün (değer birikiminin) tanımlı ilk aşamasının Neolitik Dönem'in erken evreleriyle başladığından bahsetmiştik. Depolama sistemlerinin varlığı, artı ürünün dolayısıyla sosyal farklılaşmanın da ilk kanıtları olarak genel kabul görmekte, artı ürün idaresinin beraberinde sosyo-ekonomik eşitsizliği de getirdiği varsayılmaktadır²⁵. Bu nedenle, özellikle kentleşme öncesi merkezi bir yönetimin olmadığı toplumlarda, değer birikimi

²¹ Childe, *Kendini Yaratan İnsan*, s. 63, 65.

²² Weiss, Ehud; Kislev, Mordechai ve Hartman Arat, “Autonomous cultivation Before Domestication”, *Science* 312, (2006), s. 1608–1610.; Testart, Alain; Forbis G. Richard; Hayden, Brian; Ingold, Tim; Perlman, M. Stephen; Pokotylo L. David, Rowley-Conwyand, Peter; Stuart E. David, “The Significance of Food Storage Among Hunter-gatherers: Residence Patterns, Population Densities and Social Inequalities”, *Current Anthropology*, 23-5, (1982), s. 523- 537.; Kuijt, Ian, “Demography and Storage Systems during the Southern Levantine Neolithic Demographic Transition”, *The Neolithic Demographic Transition and Its Consequences*, eds. J.P. Bocquet Appel ve O. Bar-Yosef, Springer, New York, (2008), s. 287-313.

²³ Kuijt ve Finlayson, “Evidence for Food Storage...”, s. 10969; Testart, Alain, “The Significance of Food Storage Among Hunter-gatherers: Residence Patterns, Population Densities and Social Inequalities”, *Current Anthropology*, 23-5, (1982), s. 523- 537.; Forbes, Hamish ve Foxhall, Linn, “Ethnoarchaeology and Storage in the Ancient Mediterranean Beyond Risk and Survival.” *Food in Antiquity*, eds. J.Wilkins, D. Harvey ve M. Dobson, Exeter: University of Exeter Press., (1995), s. 69-86.; Winterhalder, Bruce, ve Goland, Carol, “An Evolutionary Ecology Perspective on Diet Choice, Risk, and Plant Domestication”, *People, Plants, and Landscapes: Studies in Paleoethnobotany*, ed. K. J. Gremillion, University of Alabama Press, Tuscaloosa, (1997), s. 123-160.

²⁴ Bale, T. Martin, “An Examination of Surplus and Storage in Prehistoric Complex Societies Using Two Settlements of the Korean Peninsula”, *WorldArchaeology*, 49, (2017), s.12.

²⁵ Kuijt ve Finlayson, “Evidence for Food Storage...”, s 10966.

ekonomik bir girdi olmanın ötesinde, sosyal ve ideolojik bir önem de taşır²⁶. Bununla birlikte, etnografik verilerin de gösterdiği üzere ziyafetler, düğün, cenaze gibi toplumsal olaylar, mezar hediyeleri de artı ürünün, depo kabı, silo gibi arkeolojik kanıtların yanı sıra sembolik anlamlar içeren kanıtlarla da tanımlanabileceğini göstermektedir²⁷.

Tarihöncesi bir yerleşmede beslenme, artı ürün, ürün saklama ve besin hazırlamayla ilgili çok sayıda arkeolojik kanıt bulunabilir (Tablo 1). Ancak bu konularla ilişkili arkeolojik kanıtların çoğu zaman günümüze ulaşamaması ve ulaşanların da bütünü temsil etmemesi, arkeologların konuyla ilgili bilgi üretimini ve tanımlamalarını zorlaştırmaktadır. Örneğin, Güvercinkayası Orta Kalkolitik tabakanın tüm aşamalarında depolama üniteleri olarak tanımladığımız taşınır ve taşınmaz envanter (depo kapları, silo vb) oldukça tanımlıyken, depolanan ürünlerle ilgili kısıtlı bilgimiz bulunmaktadır. Diğer taraftan etnografik verilerin sunduğu çeşitlilik (Resim 1), farklı depolama uygulamaları için avcı toplayıcı ve tarımcı toplumlarda konuyla ilgili analizleri daha da detaylandırmamız gerektiğini düşündürmektedir²⁸.

II.2. Ürün Depolama

Depolama kavramı Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük'te şu şekilde ifade edilmektedir: “Ham, yarı mamul ve mamul gıda maddeleriyle katkı maddesi, yan ürünler, gıda ambalajları ve materyallerinin tüketime sunulmadan veya işlemeye tabi tutulmadan önce doğal yapılarını bozmayacak koşullarda, tekniğine uygun olarak saklanması”²⁹. Bu tanımdan anlaşıldığı üzere çömlek, küp, silo, ambar ve benzeri bir depolama aygıtına/donanıma ihtiyaç duymak için öncelikle bu donanımların içine koyacağınız materyale/ürüne/gıda maddesine ihtiyacınız olacaktır.

Arkeoloji literatüründe artı ürün, hasat edilmiş tarım mahsulünün ihtiyaç fazlası için kullanılır³⁰. Konumuz itibarıyla tarihöncesi toplumlarda depolanan materyalin gıda temelli olması kaçınılmazdır ve birçok arkeolojik kanıt da bunu göstermektedir. Bunun yanı sıra prehistorik toplumlarda yerleşme içinde ya da dışında (açık alanlar, yollar gibi), gıdadan başka materyallerin, alet yapımında kullanılan boynuz, kil, obsidyen vb. hammaddelerin depolandıkları da bilinmektedir.

Arkeolojik açıdan gıda üretimi, artı ürün, depolama ve sosyal eşitsizlik kavramları birbiriyle ilişkilidir. Bu önerme genel kabul görmesine rağmen, toplumsal eşitsizlikte depolamanın rolü ve gıda üretiminin gelişimi henüz tam olarak anlaşılamamıştır. Kent öncesi toplumlarda bu konunun araştırılması, depolama uygulamalarının toplumsal yapılanmadaki önem derecesini ve sosyopolitik dönüşümlere nasıl dâhil olduklarını anlamak için gereklidir. Dolayısıyla, depolama alanlarının nasıl organize edildiği, toplumsal karmaşıklığın ortaya çıkışındaki rolü tanımlı hale getirildiğinde, konu hakkında yapılacak herhangi bir çalışmaya katkı sunulmuş olacaktır³¹.

²⁶ Halstead, Paul ve O’ Shea, M. John, “A Friend in Need is a Friend Indeed: Social Storage and the Origins of Social Ranking”, *Ranking, Resource and Exchange*, eds. C. Renfrew ve S. Shennan, Cambridge: Cambridge University Press, (1982), s.92-99.; Halstead, Paul ve O’ Shea, M. John, “Introduction: Cultural Responses to Risk and Uncertainty”, *Bad Year Economics: Cultural Resposesto Risk and Uncertainty*, eds. P. Halstead ve O. J. O’Shea, Cambridge: Cambridge University Press, (1989), s.1-7.

²⁷ Hayden, Brian, “The Proof is in the Pudding: Feasting and the Origins of Domestication”, *Current Anthropology*, 50, (2009), s. 597- 601.; Çaylı, Pınar ve Demirtaş, Işıl, “Güvercinkayası’nda Özel Yapılar: Depolama Üniteleri Mimari Düzen ve Sosyal Yapıya Etkileri”, *APAD II (Anadolu Prehistorya Araştırmaları Dergisi)*, (2016), s. 123.

²⁸ Forbes ve Foxhall, *Food in Antiquity*, (1995); Ingold, Tim, “The Significance of Storage in Hunting Societies”, *Man*, 18, (1983), s. 553–371.; Stopp, Marianne P., “Ethnohistoric Analogues for Storage as an Adaptive Strategy in Northeastern Subarctic Prehistory”, *Journal of Anthropological Archaeology*, 21, (2002), s. 301–328.; Testart, “The Significance of Food Storage...” (1982).

²⁹ www.tdk.gov.tr/index.php. (erişim 30.09.2018)

³⁰ Bale, *WorldArchaeology*, 49,s. 1; Halstead, Paul, “The Economy Has a Normal Surplus: Economic Stability and Social Change among Early Farming Communities of Thessaly, Greece”, *Bad Year Economics: Cultural Responses to Risk and Uncertainty*, eds. P. Halstead ve O. J. O’Shea, Cambridge: Cambridge University Press, (1989), s. 79.

³¹ Kuijt, “What Do We Really Know..”, s. 642; Margomenou, Despina, *Food Storage, Surplus, and the Emergence of Institutionalized Inequality: A Study of Storage Jars and Food Storage for Central Northern Greece in the Late Bronze and Early Iron Age*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anthropology, Department of Anthropology, University of Michigan, 2005, s. 35.; Bogaard Amy, Charles Michael, C. Twiss Katheryn, Fairbairn Andrew, Yalman Nurcan, Filipovi’c Dragana, Demirergi G. Arzu, Ertuğ Füsün, Russell Nerissa, Henecke

Tarımcı bir toplum için üretim, topraktan verim almak demektir. Tohumların toplanarak stoklanmasıyla birlikte tarımsal birikim çoğalır ve yılda bir kez duyulan ihtiyacın ötesinde bir miktar garanti altına alınmış olur³². İnsanların neden tarım yaptığı ve bu işten elde ettiği ürünleri neden depoladıkları hakkında bir takım görüşler mevcuttur. Genel olarak, yeterli gıdayı kısa ve uzun vadeli kullanımda temin etmek için gıda üretimi yapılır. Bu süreçlerin içinde tohum stoklama, ekme, sulama, bakım, hasat ve depolama gibi zamana yayılacak eylemler yer alır. Araştırmacılar, toplumun geçim ekonomisine göre ürettikleri gıdanın yoğunluğu ve türünde farklılıklar olacağını da belirtirler³³.

Bir ürünü depolayıp depolamamaya karar vermek, neyi, nasıl, nerede ve ne zaman depolayacağını bilmek, doğal çevreye, ihtiyaca, karar mekanizmasına bağlı olarak toplumdan topluma değişkenlik gösterebilir. “İnsanoğlunun beslenme biçimindeki değişikliğin toplumsal yapıda ve düşünce kalıplarında da değişiklik yaratmasının kanıtını oluşturduğunu söyleyebileceğimiz tahıl kavurma yöntemi, tahılların filizlenmeden uzun süre saklanabilmesini yani depolamayı sağlamış olmalıdır. Ancak, arkeolojik açıdan bu konuda elde kesin kanıtlar yoktur ve depolanan tahılın ne kadar süre dayandığı bilinmemektedir. Buna karşın kavruktan elde edilen tahılın ne kadar süre dayanabileceği de göz önünde bulundurulduğunda depolamada yararlı bir uygulama olabileceği düşünülebilir. Ancak aynı şeyi hayvansal ürünler için söylemek pek olası değildir. Kesimi yapılmış ve artık çiğ et haline gelmiş bir büyük veya küçükbaş hayvanın ya da bu hayvanlardan elde edilen süt vb. ürünlerin depolanması o dönemin koşullarında tahıllara göre daha zor olmalıdır. Belki eti tuzlayarak saklamak, kurutmak ya da tütsülemek bir çözüm olarak uygulanmış olsa bile bu tür uygulamalarda ortaya çıkan fire ve süre sorunu hayvanı canlı olarak beslemeden daha pahalıya gelebileceği için, buradaki artı ürün olasılıkla canlı hayvan sayısı ile orantılı olmalıdır. Yine de, başlangıçta toplulukların ya da ailenin daha sonraları ise kabilenin, tapınağın veya kralın servet birikimine giden yolda özellikle tahıl depolamanın yeri ve önemi hayvan sayısına veya hayvansal ürünlere göre daha fazladır”³⁴. Bu bağlamda, Sümer yazıtlarında yer alan Mezopotamya’da tahıl kraldı, ya da Tahıl kralları yarattı, sözü artı üründen doğan gücü en öz biçimde anlatmaktadır³⁵.

Kent öncesi toplumlarda üretim tüketim ilişkileri, değiş tokuş sistemleri, ticaret, pazarlama vb. konuların bütüncül olarak ele alındığı araştırmaların sayısı oldukça azdır³⁶. Dolayısıyla arkeologların depolama konusuyla ilgili çok yönlü ekonomi analizi geliştirebilmeleri için bazı konular üzerinde kapsamlı düşünceleri gerekmektedir. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir³⁷;

1. Hane halkının ya da toplumun temel geçim ihtiyaçlarını anlamak (Bu ihtiyaçlar, mevcut gıda çeşitlerine, bu kaynakların üretim zamanlarına, mekânsal dağılımına bağlı olarak anlaşılabilir)
2. Tarım yapma (ekme, biçme, sulama, toprağı havalandırma vb), işleme ve depolama becerilerinin gelişip gelişmediği (üretilen aletler, mimari öğeler vb)
3. İnsanların yıllık tüketim ihtiyaçlarının dışında tohumluk ya da olduğu gibi tüketmek üzere depoladıkları maddeleri hangi yollarla korudukları
4. İklimle ilgili olarak verim alamayacakları hasat sezonlarını planlayarak hareket edip etmedikleri

Jennifer, “Private Pantries and Celebrated Surplus: Storing and Sharing Food at Neolithic Çatalhöyük, Central Anatolia”, *Antiquity* 83, (2009), s. 649-668.; Wright K. I., “The Social Origins of Cooking and Dining the Early Villages of Western Asia”, *Proceedings of Prehistoric Society* 66, (2002), s. 89-121.

³² Forbes ve Foxhall, *Food in Antiquity*, (1995); Harris, D. R., “Development of the Agro-pastoral Economy in the Fertile Crescent During the Pre-Pottery Neolithic period”. *The dawn of farming in the Near East. Studies in early Near Eastern production, subsistence, and environment*, Vol. 6. (eds. R. T. J. Cappers ve S. Bottema), Berlin: ex oriente., 2002, s. 67-83.

³³ Kuijt, “What Do We Really Know..”, s. 641.

³⁴ Uhri, Ahmet, *Boğaz Derdi Arkeolojik, Arkeobotanik, Tarihsel ve Etimolojik Veriler Işığında Tarım ve Beslenmenin Kültür Tarihi*, Ege Yayınları, İstanbul, 2011, s.43.

³⁵ Paulette, S. Tate, *Grain Storage and the Moral Economy in Mesopotamia (3000-2000 BC)*, Department of Near Eastern Languages and Civilizations, The University of Chicago, UnPublished PhD Thesis., 2015, s.7.

³⁶ Margomenou, *Food Storage, Surplus, and the Emergence of Institutionalized Inequality:....*, s.35.

³⁷ Kuijt, “What Do We Really Know..”, s. 643.

5. Üretici grubun, toplumun tüm tüketime yönelik ihtiyaçlarını karşılayacak gıda kaynaklarını üretmek ve bu üretimden kalanı arttırabilmek için bir planlamaya gidip gitmedikleri

III. Güvercinkayası Yerleşmesi

III.1. Yerleşmenin Genel Tanıtımı ve Tabakalanma

Buluntu alanının konumlandığı Güvercinkayası, diğer adıyla Porsuklukaya, Aksaray İli, Çatalsu Apsarı Köyü'nün yaklaşık 1 km. batısında³⁸ yer alan bir kaya üstü yerleşmesidir. Kayalığın güney yüzü ve batı ucu, çevrenin doğal formasyonuna uyacak biçimde, yaklaşık 20 m. yükseklikte ve sarptır³⁹ (Harita 1).

Güvercinkayası'nda ahşap dikme yuvalarıyla temsil edilen bir ön evre ve üç ana tabaka bulunmaktadır. Orta Kalkolitik Dönem'e tarihlenen (kal. C14 MÖ 5200-4820/4750) ve en uzun iskân edilen I. ve II. tabakalar, yerleşmenin ana dönemini oluşturur. III. tabaka ise, gerek kerpiç mimarisi gerekse çanak çömlek ve küçük buluntularının niteliğiyle yeni bir dönemi ve bölgeye tamamen yabancı bir kültürel "etkiyi" temsil eder⁴⁰. Son Kalkolitik Dönem'e tarihlenen bu tabaka (yak. MÖ 4700-4400) her ne kadar bölgeye yabancı bir etkiyi yansıtsa da belirli bir süre I. ve II. tabakaya ait yerel kimliği de koruyarak, yerleşmenin ana kültür öğeleriyle bir arada yaşamıştır⁴¹ (Tablo 2).

Güvercinkayası, 3600 m.²'lik alanı kaplayan küçük ölçekli bir köy yerleşmesidir (Resim 2). Yaklaşık 500 yıllık kesintisiz tabakalanma veren Orta Kalkolitik Dönem'de alanın bütünü kullanılmıştır. Mimari düzeni, üzerinde konumlandığı kayalığın doğal yapısına uyacak biçimde ve önceden planlanarak hayata geçirilmiştir⁴² (Plan 1, Resim 2). Bu dönemin tabakalarında (I.-II. tabakalar) ana yapı malzemesi taştır. Genel hatlarıyla mimari, kaya basamaklarını kullanarak genişleyen, dikdörtgen planlı, tek büyük bir mekân ve mekânın arka bölümünden ayrılmış ana mekânın yaklaşık 1/3 büyüklüğünde kiler hücrelerinden oluşur. Genel plan gibi konut içi taşınmazlarda da belirgin bir normlaşma gözlenmektedir. En yaygın donanımlardan biri yöre halkının "aşırıt" adını verdiği petekler, tahıl silolarıdır⁴³. Orta Kalkolitik Güvercinkayası köyü, tarım ve hayvancılığa dayalı kırsal ekonomisiyle basit bir köy görünümündedir. Ancak, yerleşmeyi yaklaşık 40m. uzunluğunda, genişliği yer yer 2m'ye varan blok taşlarla örülü savunma hattı benzeri bir duvar ikiye ayırmaktadır. Bu ayırım, iç kale ve aşağı yerleşme tarzında sosyal tabakalanmaya da işaret edecek karmaşık bir düzene geçildiğini göstermektedir⁴⁴. Bu fiziksel değişimde, sosyal açıdan farklılaşmış kişi ya da grupların varlığı, yerleşmede süreç içinde giderek artan "artı ürün" ile sorgulanmaktadır. Yerleşme bu özelliğiyle, Orta Anadolu'nun kentleşme öncesinde geçirdiği sosyo ekonomik değişimleri tanımlamakta da önemli bir rol üstlenir⁴⁵.

³⁸ Gülçur, Sevil ve Endoğru, Muhsin , "Güvercinkayası 1996 Kazısı", *XIX. KST, (Kazı Sonuçları Toplantısı)*, (1998) s. 86.

³⁹ Gülçur, Sevil, "The Chalcolithic Period in Central Anatolia Aksaray-Niğde Region", *Origini XXIV*, (2012), s. 218.

⁴⁰ Demirtaş, Işıl, "Güvercinkayası "Coba" Tipi Tarazlı Kâseleri", *OLBA XXVI*, (2018), s. 1-2.

⁴¹ Demirtaş, Işıl, *Obeyd Kültür Yayılımı Çerçevesinde Güvercinkayası Yerleşmesi: Güvercinkayası- Obeyd Etkileşimi*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul., 2017: s. 371.

⁴² Çaylı, Pınar, *Güvercinkayası Orta Kalkolitik Yerleşmesi Depo Kapları ve Depolama Alanlarının Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (2018), s. 248.

⁴³ Gülçur, "The Chalcolithic Period in Central Anatolia..", s.218.; Çaylı, Pınar, *Gelenekte Devamlılık Orta Kalkolitik Güvercinkayası ve Köşk Höyük I, Samsat'tan Acemhöyük'e Eski Uygarlıkların İzinde Aliye Öztan'a Armağan*, S. Özkan, H. Hüryılmaz ve A. Türker (eds.), Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, (2017), s. 24.

⁴⁴ Gülçur, Sevil, *Güvercinkayası The Black/Dark Burnished Pottery: General Overview, TÜBA-AR 7* (Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi), (2004), s.141.; Gülçur, "The Chalcolithic Period in Central Anatolia.."; Çaylı, ve Demirtaş, "Güvercinkayası'nda Özel Konutlar", s. 125-127.

⁴⁵ Gülçur, "The Chalcolithic Period in Central Anatolia..", s. 218, 219.; Gülçur, Sevil; Çaylı, Pınar; Demirtaş, Işıl; Eser, Barış; İndere, Varlık, *Güvercinkayası und frühe Urbanisierung in Anatolien*, (2018-baskıda).

III.2. Güvercinkaya’ında Artı Ürün

Güvercinkayası’nda Orta Kalkolitik (I.-II. tabaka) Dönem’de 34 (otuz dört) konut inşa edilmiştir. Bu konutlar yukarıda da belirttiğimiz gibi gerek genel planları gerekse iç donanımları bakımından belli bir standartta yapılmıştır (Plan 1). Yüksek ve kayalık bir alan üzerine inşa edilen yapıların, kayalığın doğal formasyonuna uyacak biçimde planlandıkları anlaşılmaktadır. Bu planlamada, her bir konut içinde ürün depolamaya uygun silo, petek gibi sabit donanımlara da yer ayrılmıştır. Bir yapı içi taşınmazı değil de mekân olarak Güvercinkayası depo alanlarına baktığımızda, her konutun mutlaka bir kiler odasının bulunduğu ve tek bir örnekle yapının tamamının (H13) ürün depolamak için ayrıldığı görülür. Kiler odalarının kapladığı alan, ait olduğu evin yüzölçümüyle karşılaştırıldığında, yapının en az 1/3’ünün bu mekânlara ayrıldığı anlaşılır. Depo kaplarının ve petek, silo gibi donanımların sadece kiler odasında bulunmadığı, bunların merkezi odada da yer aldıkları görülür. Bu durum, taşınır ya da taşınmaz donanımlarla ürün depolamak için yaşam alanında bu oranda geniş yer açmanın, ekonomik ve sosyal boyutunu düşündürmektedir.

Yerleşmeyi aşağı ve yukarı olarak, kayalığın fiziksel yapısına da uygun biçimde ikiye bölen, iki gözetleme kuleli ayrıcı “sur” hattı hem fiziksel hem de sosyal açıdan Güvercinkayası’nda yaşanan değişimleri anlamakta kilit rol üstlenmiştir. Hattın güneyinde (yukarı yerleşme) yer alan 6 yapı (H 13, H 14, H 15, H 16, H 18, H 19), kuzey güney aksında birbirine bitişik inşa edilmiştir. Bu yapılar aynı zamanda güneyden de sur bedenine yaslanmıştır (Plan 1). Aşağı yerleşmede bulunan çağdaş konutlarla planlama bakımından bir farklılık göstermeyen yapılar, ürün depolamaya ayırdıkları silo, petek gibi taşınmaz ve depo kapları gibi taşınır donanımların sayıca fazlalığıyla dikkat çeker. Ayrıca yapıların yüz ölçümleri buluntu envanterlerindeki yoğunluk farklılıkları, tarafımızca bu yapıların sosyal açıdan ayrıştığının da göstergesidir. Orta Kalkolitik’de yerleşmeyi ağır bir yangın sonlandırır. Yangının sadece yukarıda adı geçen evlerde olması ve aşağı yerleşme konutlarını etkilememesi de üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Sur duvarı arkasında ve yerleşmenin en korunaklı bölümünde bulunan bu yapıların içinde 8 (sekiz) silo gözüyle H 13, tarımsal üretimden edinilen kişisel payların, hane içine depolanmasından sonra geriye kalanın, stoklandığı ve korunduğu özel bir yapı olmalıdır. Şayet böyle ise, H 13’ün komünal bir yapı olduğu önerilebilir. Bu yapıya komşu sıradaki diğer yapılar da, aşağı yerleşmedeki birçok eve oranla, gerek petek ve silolar gerekse depo kaplarıyla, daha fazla ürünü sınırları içinde tutan bir görünümündedir. Örneğin, H 13’e batıdan bitişik komşu H 14, 29 adet depo kabıyla yerleşmedeki en zengin konuttur ve aynı sıradaki diğer yapıların depo kapları da aşağı yerleşmedekilere oranla sayıca fazladır (Resim 3, Resim 5c). Yapılan kapasite hesapları, bu iki yapının tüm silo, petek, küp ve çömlükleri bir seferde dolu olmak kaydıyla yaklaşık 8 ton buğday depolayabileceğini göstermektedir⁴⁶. Bu durum, kalın bir duvarla aşağı yerleşmeden ayrıştırılan ve yerleşmenin zirve düzlüğünde güvenli bir konumda bulunan yapıları özelleştirmektedir. Bir yapı kompleksi olarak değerlendirilebilecek nitelikteki bu konutlarda yaşayan kişiler, tarımsal üretimden kaynaklı artı ürünü elinde tutan bir güçle, sosyal açıdan da aşağı yerleşme sakinlerinden farklılaşmış olmalıdır.

Güvercinkayası’nda ev içi depolama geleneğinin yaygın olduğu konut içi taşınmazlardan ve depo kaplarından anlaşılmaktadır. Ancak köyün kurulduğu kayalık formasyonun, komünal alan kullanımına uygun olmadığı göz ardı edilmemelidir. Toplum bireylerinin yerleşme içinden çok, yerleşme dışında sıklıkla bir araya gelebilecekleri, en azından aktif tarımsal faaliyetlerin göstergesi depo birimlerinin yerleşmedeki yoğunluğundan anlaşılmaktadır. Ortak kullanılacak alanların Güvercinkayası’nda fiziksel olarak yokluğu, üretimde bir arada bulunan bu insanların, soğuk ve yağışlı dönemlerde yerleşme içinde daha izole bir yaşam sürdürdüklerini düşündürmektedir. Çünkü ortak kullanılacak açık alanlar yerleşmede düz damlar ve yollarla sınırlıdır. Açık alanda ise, doğuda sur bedeni önünde yer alan, sur bedeninin dış hattına eklenmiş, yarı dairesel, kalın bir duvarla kuşaklanmış, içten ince bir bölme duvarıyla sonradan bölünmüş bir çifte silo yer alır. Benzer şekilde H 20 ile H 22’nin güneye bakan duvarlarının köşe yaptığı alanda, ana giriş doğu-batı yolu üzerinde tıpkı konut içlerinden bildiğimiz tarzda bir petek bulunmaktadır (6-G Ptk.1). Sur duvarına dışarıdan bitişen çifte silo (7 İ) ve aşağı yerleşme ana yol üzerinde bulunan petek, Güvercinkayası’nda ender rastladığımız açık alanda

⁴⁶ Çaylı, Pınar, *Güvercinkayası 14 Numaralı Evin Çanak Çömlek Verilerinden Yola Çıkarak Yerleşme Düzeni ve Toplumsal Yapılanmanın Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (2009).

depolamaya dair mimari öğeleridir⁴⁷ (Resim 6). Dolayısıyla konumuz bağlamında, bir kural değilse de, ortak kullanım alanında olması beklenen, konutlardan bağımsız inşa edilen bir depo binası Güvercinkayası'nda bulunmaz. Başka bir söylemle, Güvercinkayası sakinlerinin sosyal örgütlenmeleri yerleşmede komünal bir alan yaratmayı gerekli görmemiştir. Ancak bu noktada, yukarıda önemine vurgu yaptığımız “H 13 bir istisna olarak düşünülebilir mi?”, sorusu akla gelmektedir.

Güvercinkayası'nın her tabakada en yoğun buluntu grubunu çanak çömlekler oluşturur. I. ve II. tabakaya ait ana mal grubu, tamamı el yapımı koyu yüzlü açkılı mallardır. Siyah, gri ve kahverenginin tonlarındaki bu mal grubuna ait kapların en yakın benzerleri, Köşk Höyük I. tabakasından bilinir. Adı geçen mal grubunda, nicelik olarak en baskın çanak çömlek depo kaplarıdır (Resim 4). Depo kaplarının (küp ve çömlek) yanı sıra günlük kullanım kapları (kâse, çanak, tabak, lenger, fincan benzeri kulplu kaplar, az sayıda huni) da her evin kap repertuarında farklı yoğunluklarda bulunmaktadır. Depolama kaplarının, günlük kullanım kapları kadar önemsendiği, konut bazındaki yoğunluklarından anlaşılır. Depo kaplarında hamur, teknik, form ve boyutlardaki tekrarlanan benzerlik, tıpkı Güvercinkayası mimarisindeki gibi uzun süreli bir geleneğin devamı niteliğinde görülmektedir. Kaplardaki standartlaşma, Yakınoğu'dan bildiğimiz çağdaşı ve Kalkolitik Dönem sonlarındaki “seri üretim mallar” (Coba ve Devrik Ağzılı Kâseler) gibi hak dağıtımına yönelik, ekonomik, hukuki ve sosyal bir anlam içermez. Güvercinkayası'nın üretimde standartlaşmış depo kapları, tamamen ekonomik bir birikimin ifadesidir.

Yerleşmede sadece 3 (üç) yapıda öğütme sekisi bulunmaktadır. Bunların ikisi yukarı yerleşme konutlarında (H 13/H 14), biri de aşağı yerleşme konutlarından H11'dedir. Öğütme sekileri konut içi sabit donanımlardandır ve petek ya da silo gözlerine yakın biçimde konumlandırılmışlardır (Resim 5a-b). Bu yapılardaki depo kaplarının ve sürtme taş aletlerin sayıca fazlalığı da dikkat çekmektedir. Veriler bir arada düşünüldüğünde, adı geçen yapıların aktif biçimde tahıl öğüten birer değirmen görevi üstlendikleri önerilebilir. Aynı zamanda tahılın işlenmesini üstlenen bu yapıların, artı ürünün biriktirildiği ambarlar olarak düşünülmesi de akla yakın gelmektedir.

IV. DEĞERLENDİRME

En erken yarı yerleşik, yerleşik avcı toplayıcı toplumlarla görülmeye başlayan depolama üniteleri, tarım ekonomisinin ve hayvancılığın yoğunluk kazanmaya başladığı M.Ö.7. binden itibaren teknolojik açıdan çeşitlenir ve nicelik olarak artar. Çiftçi köylerde, yaşam alanından daha çok önemsenen kiler, ambar gibi donanımların, hayati önem taşıyan ve toplumun uzun süreli ayakta kalmasını sağlayan bir güç unsuruna zamanla dönüştüğü anlaşılmaktadır. İster avcı toplayıcı ister üretici toplumlarda ürün biriktirmenin, sosyal karmaşıklaşma nedenleri arasında, tek başına olmasa da ilk sıralarda yer aldığı düşünülmektedir. Yerleşme düzenindeki değişimlerin, sadece ürün depolamaya bağlı olmadığı ancak bu eylemle birlikte bir takım fiziksel değişimlerin de mimaride kendini net biçimde gösterdiği izlenebilmektedir. Her toplum, içinde bulunduğu coğrafya, bilgi, birikim, teknoloji düzeyi, farklı toplum ve bölgelerle iletişimleri sonucu geniş bir çeşitlilik sunmaktadır. Bu çeşitlilik içinde prehistorik dönemler boyunca ürün depolamanın, neredeyse hiç kesintiye uğramadan devam ettiği, çoğaldığı ve önemini koruduğu açıktır.

Güvercinkayası, artı ürünle ilgili genel görünümü ve yaşadığı dönem itibariyle, büyük bir kırılma noktasının başlangıcında atipik bir yerleşme olarak görülmektedir. Ürün birikiminin yerleşmenin hem fiziki hem sosyal yapısını değiştirdiği anlaşılmaktadır. Konut içi envanterleri ve artı ürün kapasiteleriyle aşağı yerleşme konutlarından ayrışan iç kale yapıları ağır bir yangınla sonlanmış. Yangının izlerini taşıyan bu bölümdeki konutların, birbiriyle hem fiziksel hem de donanımsal ilişkisi, bunların bir yapı kompleksi olarak tanımlanmasını olanaklı kılar. Ayrıca, bu yapı kompleksinin tamamında ağır etkisi gözlenen yangının, yerleşme genelinde sadece bu alanda gerçekleşmesi de düşündürücüdür. Basit bir köy yerleşmesinden, kentleşme öncesinin karmaşık yapılanmasına geçilen sürece ait verileri taşıyan bu kompleks, depolama üniteleri (artı ürün) ve savunma sistemiyle önem kazanmaktadır. Savunma gereksinimi, dışarıdan ya da içten gelebilecek tehlikelere karşı, korunma altına alınması zorunlu bireyler ve/veya nesnelere ilişkilendirilebilir.

⁴⁷ 7İ Çifte Silo ≈322 kg., 6G/Ptk.1 ≈1135 kg. ürün alabilmektedir. bkz. Çaylı, *Güvercinkayası Orta Kalkolitik Yerleşmesi Depo Kapları ve Depolama Alanlarının Değerlendirilmesi*, s. 364.

Bu bağlamda, gelişkin bir köy, bağımsız bir ekonomi, bölgesel anlamda merkezileşmeyen fakat elindeki artı ürünü bir değere dönüştürüp bunu koruma altına alan yapısıyla Güvercinkayası, Mezopotamya örneklerinden bağımsız, Anadolu'da kendinden sonra yaşanan süreçleri anlamaya katkı sunmaktadır.

Kısaltmalar Listesi

BAP: Bilimsel Araştırma Projesi

BC: Before Christ

Bkz.: Bakınız

Cal.: Kalibre Edilmiş

C14: Karbon14

Çev.: Çeviren

Dr.: Doktor

Eds.: Editörler

Ed.: Editör

GK: Güvercinkayası

GÖ: Günümüzden Önce

H: House

Haz.: Hazırlayan

Öğr. Gör.: Öğretim Görevlisi

MÖ: Milattan Önce

PPNA: Pre Pottery Neolithic A

Ptk.: Petek

s.: Sayfa

yak.: Yaklaşık

KAYNAKÇA

Akkermans, Peter. M. M. G. ve Duistermaat, Kim, "Of Storage and Nomads – The Sealings from Late Neolithic Sabi Abyad, Syria", *Paléorient*, , 22-2, (1996), s. 17-44.

Bale, T. Martin, "An Examination of Surplus and Storage in Prehistoric Complex Societies Using Two Settlements of the Korean Peninsula", *WorldArchaeology*, 49, (2017), s. 1-15.

Bar Yosef, Ofer, "The Natufian Culture in the Levant, Threshold to the Origins of Agriculture", *Evolutionary Anthropology*, 6/5, (1998), s. 159- 177.

Bogaard Amy, vd., "Private Pantries and Celebrated Surplus: Storing and Sharing Food at Neolithic Çatalhöyük, Central Anatolia", *ANTIQUITY*, 83, (2009), s. 649- 668.

Childe, V. Gordon, "The Urban Revolution", *The Town Planning Review Vol.21/1*, (1950), s. 3-17.

Childe, V. Gordon, *Man Makes Himself*, London: Watts, 1951.

Childe, V. Gordon, *Kendini Yaratan İnsan*, Çev. F. Ofluoğlu, Varlık Yayınları, 2010.

Clastres, Pierre, *Devlete Karşı Toplum (La Societe Contre l'Etat)*, M. Sert ve (Çev. N.Demirbaş), 4. Baskı, Ayrıntı Yayınları, 2016.

Currid, John. D., "The Beehive Granaries of Ancient Palestine", *Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins*, 101, (1985), s. 97-109.

Çaylı, Pınar, *Güvercinkayası 14 Numaralı Evin Çanak Çömlek Verilerinden Yola Çıkarak Yerleşme Düzeni ve Toplumsal Yapılanmanın Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Çaylı, Pınar, "Gelenekte Devamlılık Orta Kalkolitik Güvercinkayası ve Köşk Höyük I", *Samsat'tan Acemhöyük'e Eski Uygarlıkların İzinde Aliye Öztan'a Armağan*, S. Özkan, H. Hüryılmaz ve A. Türker (eds.), Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, (2017), s.25-42.

Çaylı, Pınar, *Güvercinkayası Orta Kalkolitik Yerleşmesi Depo Kapları ve Depolama Alanlarının Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018.

Çaylı, Pınar ve Demirtaş, Işıl, "Güvercinkayası'nda Özel Yapılar: Depolama Üniteleri Mimari Düzen ve Sosyal Yapıya Etkileri", *Anadolu Prehistorya Araştırmaları (APAD) I*, (2016), s. 122-146.

Demirtaş, Işıl, *Obeyd Kültür Yayılımı Çerçevesinde Güvercinkayası Yerleşmesi: Güvercinkayası- Obeyd Etkileşimi*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2017.

Demirtaş, Işıl, "Güvercinkayası "Coba" Tipi Tarazlı Kâseleri", *OLBA XXVI*, (2018), s.1-30.

Diamond, Jared, *Düne Kadar Dünya Eski Toplumlardan Ne Öğrenebiliriz?*, Çev. C. Yücel, Akılçelen Kitaplar, 2013.

Earle, Timoty, K., *Şefler Nasıl İktidara Geldiler, Tarihöncesinde Politik Ekonomi*, (Çev. B. Gürel, D. Demiröz) Versus Kitap, İstanbul, 2013. Eco, Umberto, *Ortaçağ I, Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar*, 5. Baskı, Alfa Yayınları, 2017.

Epstein, A. Steven, *Geç Dönem Ortaçağ Avrupası Ekonomik ve Sosyal Tarih, 1000-1500*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

Frangipane, Marcella ,“Different Models of Power Structuring at the Rise of Hierarchical Societies in the Near East: Primary Economy Versus Luxury and Defence Management”, *Development of Pre-State Communities in the Ancient Near East*, eds. D. Bolger ve L. C. Maguire, Oxbow Books, (2010), s. 79-86.

Forbes, Hamish. Ve Foxhall, Linn, “Ethnoarchaeology and Storage in the Ancient Mediterranean Beyond Risk and Survival”, *Food in Antiquity*, eds. J. Wilkins, D. Harvey ve M. Dobson, Exeter: University of Exeter Press, (1995), s. 69-86.

Giddens, Anthony, *The Constitutions of Society: Outline of the Theory of Structuration*, University of California Press: Berkeley, 1984.

Goring Morris, Adrian Nigel; Belfer Cohen, Anna, “The Articulation of Cultural Processes and Late Quaternary Environmental Changes in Cisjordan”, *Paléorient*, 23/2, (1997), s. 71- 93.

Gülçur, Sevil, “Güvercinkayası The Black/Dark Burnished Pottery: General Overview”, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TÜBA-AR)* 7: (2004), s.141-164.

Gülçur, Sevil, “The Chalcolithic Period in Central Anatolia Aksaray-Niğde Region”, *ORIGINI, XXIV*, (2012), s.213-227.

Gülçur, Sevil; Endoğru, Muhsin, “Güvercinkayası 1996 Kazısı”, *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST)*, 1, (1998), s. 85–111.

Gülçur, Sevil; Çaylı Pınar; Demirtaş, Işıl; Eser, Barış; İndere, Varlık, “Güvercinkayası und frühe Urbanisierung in Anatolien”, (2018 *baskıda*), s.135-148.

Halstead, Paul “The Economy Has a Normal Surplus: Economic Stability and Social Change among Early Farming Communities of Thessaly, Greece”, *Bad Year Economics: Cultural Responses to Risk and Uncertainty*, eds. P. Halstead ve J. O’Shea, Cambridge: Cambridge University Press, (1998), s. 68–80.

Halstead, Paul.; John. O. O’Shea, “A Friend in Need is a Friend Indeed: Social Storage and the Origins of Social Ranking”, *Ranking, Resource and Exchange*, eds. C. Renfrew ve S. Shennan, Cambridge: Cambridge University Press, (1982), s. 92-99.

Halstead, Paul.; John. O. O’Shea “Introduction: Cultural Responses to Risk and Uncertainty”, *Bad Year Economics: Cultural Resposesto Risk and Uncertainty*, eds. P. Halstead ve O. J. O’Shea, Cambridge: Cambridge University Press, (1989), s. 1-7.

Harris, D. R., “Development of the Agro-pastoral Economy in the Fertile Crescent During the Pre-Pottery Neolithic period”, *The dawn of farming in the Near East. Studies in early Near Eastern production, subsistence, and environment, Vol. 6.*, eds. R. T. J. Cappers ve S. Botttema, Berlin: ex oriente, (2002), s. 67–83.

Hayden, Brian, “Sociopolitical Organization in the Natufian: A View from the Northwest”, *The Last Hunter-gatherer: Societies in the Near East*, British Archaeological Reports International Series. (ed. C. Delage). Oxford: John and Erica Hedges, (2004), s. 263- 308.

Hayden, Brian, “The Proof is in the Pudding: Feasting and the Origins of Domestication”, *Current Anthropology*, 50, (2009), s. 597- 601.

İndere, Varlık, *Güvercinkayası Yerleşme Modelini ve Toplumsal Yapısını Anlamak: A Yapı Adasının Mimari Açından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.

- Ingold, Tim., "The Significance of Storage in Hunting Societies", *Man*, 18, (1983), s. 553–371.
- Kartal, Metin, *Türkiye’de Son Avcı Toplayıcılar, Konar Göçerlikten Yerleşik Yaşama Geçiş Epi-Paleolitik Dönem*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2009.
- Kuijt, Ian, "Demography and Storage Systems during the Southern Levantine Neolithic Demographic Transition", *The Neolithic Demographic Transition and Its Consequences*, eds. J.P. Bocquet Appel ve O. Bar-Yosef, Springer, New York, (2008), s. 287- 313.
- Kuijt, Ian, "What Do We Really Know about Food Storage, Surplus, and Feasting in Preagricultural Communities?", *Current Anthropology*, 50/5, (2009), s. 641-644.
- Kuijt, Ian ve Finlayson, Bill, "Evidence for Food Storage and Predomestication Granaries 11,000 Years Ago in the Jordan Valley", *Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS)*, Vol. 106/ 20, (2009), s. 10966-10970.
- Margomenou, Despina, *Food Storage, Surplus, and the Emergence of Institutionalized Inequality: A Study of Storage Jars and Food Storage for Central Northern Greece in the Late Bronze and Early Iron Age*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anthropology, Department of Anthropology, University of Michigan, 2005.
- Mazar, Amihai, "The Significance of the Granary Building at BethYerah", *Studies in the Archaeology of Israel and the Neighboring Lands, Memory of Douglas L. Esse (Studies in Ancient Oriental Civilizations 59)*, ed. S.R. Wolff, American Schools of Oriental Research Books 5, Chicago (IL): Oriental Institute of the University of Chicago, (2001), s. 447- 464.
- Paulette, Tate. S., *Grain Storage and the Moral Economy in Mesopotamia (3000-2000 BC)*, Department of Near Eastern Languages and Civilizations, The University of Chicago, UnPublished PhD Thesis, 2015.
- Pfälzner, Peter, "Modes of Storage and the Development of Economic Systems in the Early Jezireh-period". *Of Pots and Plans: Papers on the Archaeology and History of Mesopotamia and Syria presented to David Oates in honour of his 75th birthday*, (eds. Lamia Al-Gailani Weir, John Curtis, Harriet Martin, Augusta McMahon, Joan Oates, and Julian Reade), London, NABU Publications, (2002), s. 259–286.
- Sahlins, Marshall, *Taş Devri Ekonomisi*, Çev. T. Doğan ve Ş. Özgün) bgst Yay., İstanbul, 2010.
- Stopp, Marianne P., "Ethnohistoric Analogues for Storage as an Adaptive Strategy in Northeastern Subarctic Prehistory", *Journal of Anthropological Archaeology*, 21, (2002), s. 301–328.
- Testart, Alain, "The Significance of Food Storage Among Hunter-gatherers: Residence Patterns, Population Densities and Social Inequalities", *Current Anthropology*, 23-5, (1982), s. 523- 537.
- Testart, Alain; Forbis G. Richard; Hayden, Brian; Ingold, Tim; Perlman, M. Stephen; Pokotylo L. David, Rowley-Conwyand, Peter; Stuart E. David, "The Significance of Food Storage Among Hunter-gatherers: Residence Patterns, Population Densities and Social Inequalities", *Current Anthropology*, 23-5, (1982), s. 523- 537.
- Uhri, Ahmet, boğaz Derdi Arkeolojik, Arkeobotanik, Tarihsel ve Etimolojik Veriler Işığında Tarım ve Beslenmenin kültür Tarihi, Ege Yayınları, İstanbul, 2011.
- Weiss, Ehud; Kisley, Mordechai ve Hartman Arat, "Autonomous Cultivation Before Domestication", *Science*, 312, (2006), s. 1608-1610.

Winterhalder, Bruce ve Goland, carol, “An Evolutionary Ecology Perspective on Diet Choice, Risk, and Plant Domestication”, *People, Plants, and Landscapes: Studies in Paleoethnobotany*, ed. K. J. Gremillion, University of Alabama Press, Tuscaloosa, (1997), s. 123-160.

Wright, K. I. “The Social Origins of Cooking and Dining the Early Villages of Western Asia”. *Proceedings of the Prehistoric Society* 66, (2000), s. 89-121.

TABLO, HARİTA, PLAN, RESİM

BESLENME VE ÜRÜN DEPOLAMAYA İLİŞKİN MADDİ KALINTILAR VE SOYUT KAVRAMLAR		
Kanıtlanabilir Arkeolojik Maddi Bulgular		Kanıtlanamaz Soyut Kavramlar
Doğrudan Kanıtlar		
	Dolaylı Kanıtlar	
Mimari	Silo, petek, ambar, kiler, öğütme sekileri, savunma sistemi, ahır, işlik, ateş yeri, depo çukuru, çöplük	<ul style="list-style-type: none"> • Mühür • Maddi kültür üzerindeki sembolizma: çanak çömlek üzerinde ya da duvar resimlerindeki hasat, av vb. sahneler. • Bilgi • Tecrübe • Strateji • Değer • Sembolizma: görünenin ötesindeki anlam, av sahnesindeki hayvanlar tüketiliyor mu depolanıyor mu? • Saklama teknikleri: kurutarak, tütsüleyerek, pişirerek, olduğu gibi, tuzlayarak ve dondurarak.
Çanak Çömlek	Depo kapları, ölçü kapları, süzgeçler	
Besin: Arkeobotanik ve Arkeozoolojik veriler	Tarımsal (yabani, kültüre alınmış), bahçecilik ürünleri (sebze, meyve), toplayıcılık ürünleri (kabuklu yemişler, kökler, yumrular, hayvansal gıda, yağ, su, mineral)	
Sürtme Taş Aletler	Öğütme taşı (üst, alt), ezgi taşı, mortar	
Yontma Taş Aletler	Ok ve mızrak uçları, orak bıçakları, bıçaklar	
Kemik Aletler	Olta, kanca, kaşık	
Tekstil	Kumaş (yün, keten), saz, kamış, ağaç lifleri	
Deri	Kapak gibi kap ağızlarında ya da saklanan malzemenin üstünü örtmede, sıvı taşımada matara gibi	
Tarım Aletleri	Tırmık, döven, elek, sepet, kara saban	

Tablo 1: Beslenme ve Ürün Depolamaya İlişkin Maddi Kalıntılar ve Soyut Kavramlar (Haz. P. Çaylı)

Resim 1: Etnografik Ürün Depolama Birimleri

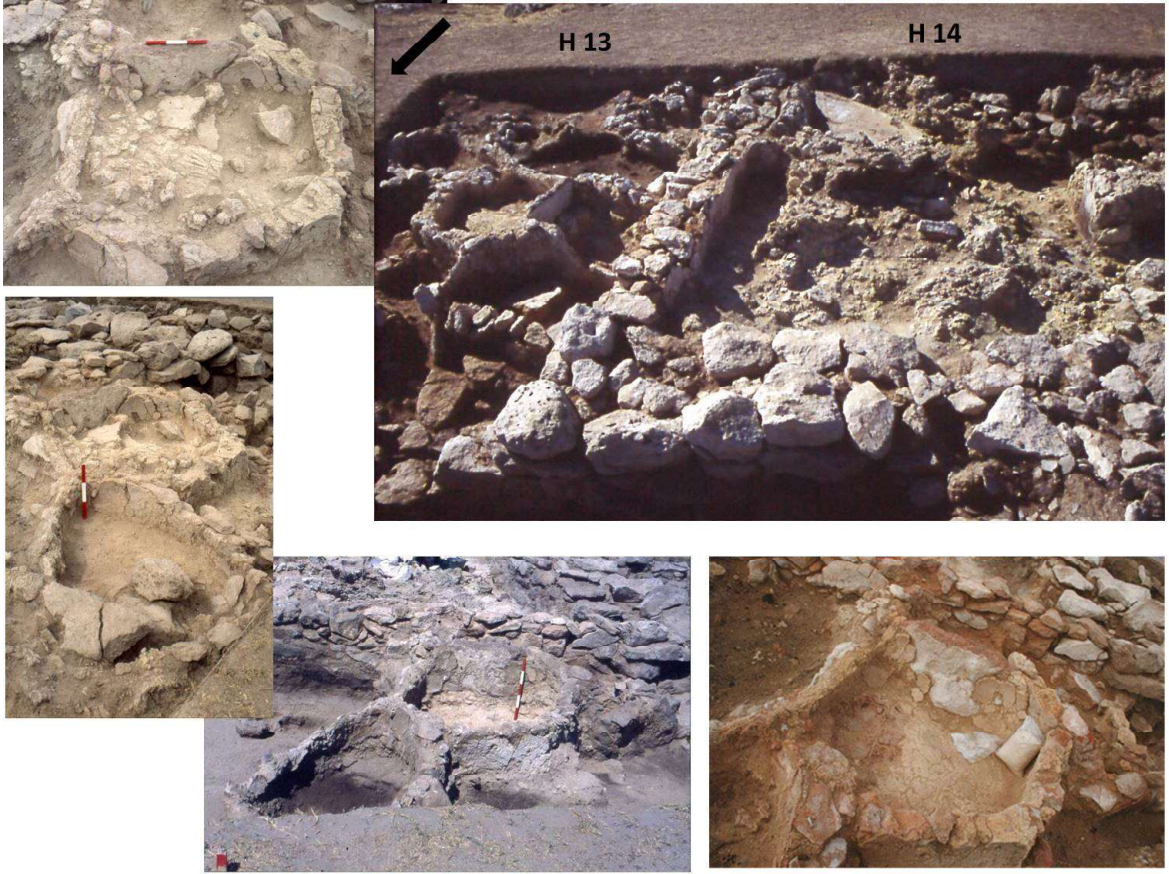
Harita 1: Mamasın Baraj Gölü İçinde Güvercinkayaşı'nın Konumu (Kaynak- Google Earth; İndere, 2016: 11, Harita 2)

Mimari Unsurlara Göre Güvercinkayası Tabakalanması				
Dönem	Tabaka	Malzeme	Ana Mimari Plan	Ana Mimari Uygulamalara Ters Unsurlar
Öncü Tabaka	0	Hafif (organik) malzemeli mimari	Kayaya oyulmuş kazık delikleri, ip bağlama yerleri, dal örgü/ gergi sistemleri (Indere, 2016: 24)	
Orta Kalkolitik (MÖ. 5200-4820) Bkz. Tablo 2.2	I. Tabaka	Taş	Dörtgen plan	
	II. Tabaka	Taş	Dörtgen plan	1-İçten bölmeler, kavisli duvarlar 2-yol dolgusu üzerindeki ocak kalıntılar 3-Şifreli taş sıraları 4-Sundurma direklerini taşıyan altlıklara benzer unsurlar 5- Balık sırtı tekniği duvar 6-Yangın dolgusu üzerindeki fırın kalıntıları. (Çaylı, 2009: 71-72)
Geç Kalkolitik Geçiş (Geç Obeyd Sonu/ Post Obeyd Başlangıcı), Bkz. Demirtaş, 2017: 8, Şekil 2.	III. Tabaka	Kerpiç Tuğla	Dörtgen, yuvarlak ve hücre? plan	Taş mimari silo ve depolama üni (Demirtaş, 2017: 184-186, 202, 203)

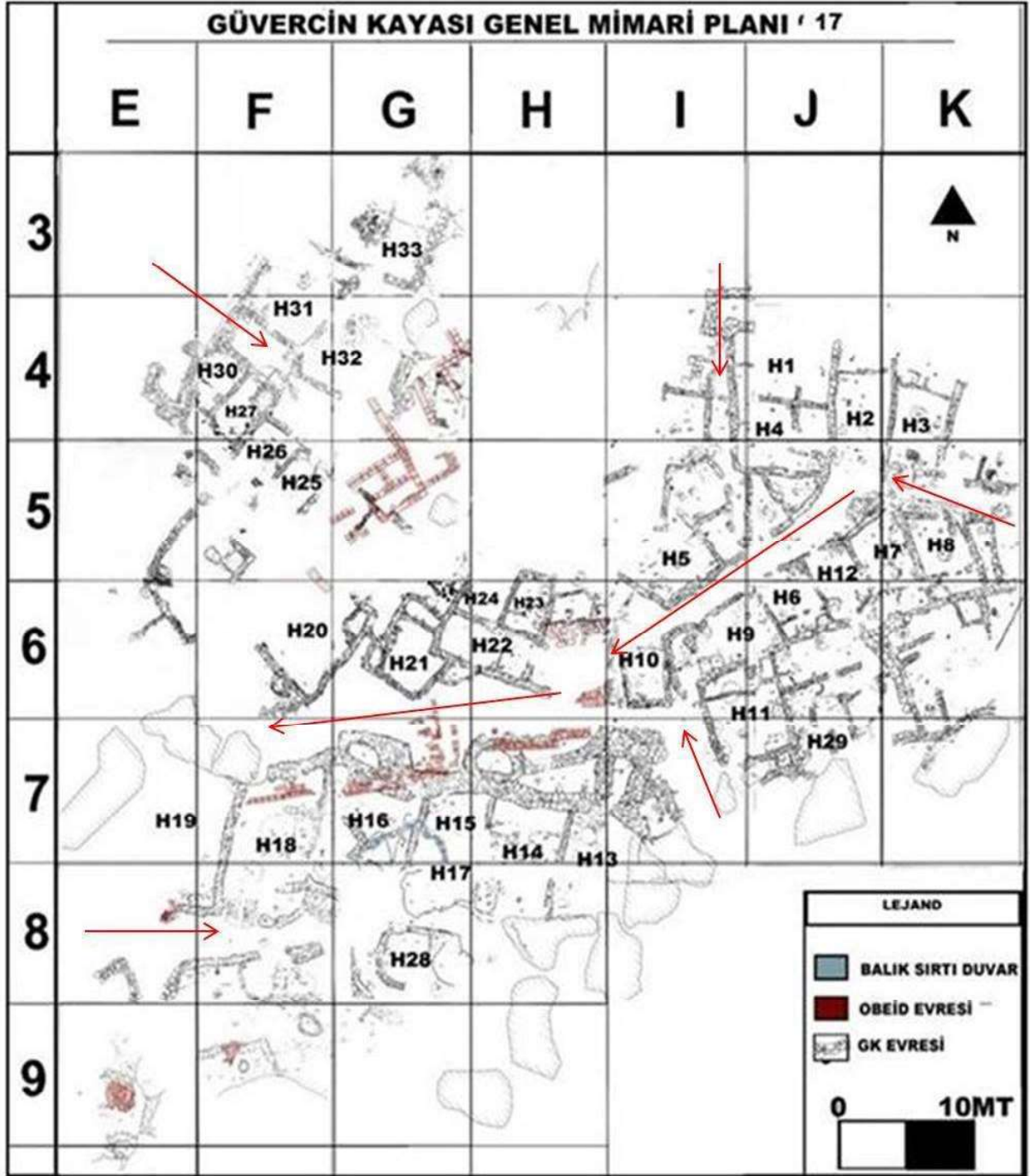
Tablo 2: Güvercinkayası Tabakalanması (Haz. P. Çaylı)

Resim 2: Güvercinçayası Kuzeyden Görünüm (GK 2011 Kazı Arşivi)

Resim 3: H13-H14 Yangın Dolgusu Altından Çıkarılan Silolar (GK 1997-1998 Kazı Arşivi)

Plan 1: Orta Kalkolitik Güvercinkayası Yapıları Taş Plan ve Ana Girişler (Haz. V. İndere)

Resim 4: Güvercinkayası Depo Kapları (GK Kazı Arşivi)

Resim 5: a) H11 Öğütme Sekisi ve Silo; b) H14 Boğa Başlı Öğütme Sekisi; c) H14 Kiler Odası

a-Sur Bedenine Dođudan Bitişen ifte Silo ve Siloları Kuřaklayan Kalın Duvar.

b- H 20 ile H 22'nin güneye bakan duvarlarının köşe yaptığı alanda Ptik 1.

Resim 6: Güvercinkayası'nda Açık Alanlarda Silolar

BOŞANMIŞ KADINLARIN KENT DENEYİMLEMESİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ADALETİ PERSPEKTİFİNDE İNCELENMESİ: AKSARAY İLİ ÖRNEĞİ¹

Rabiye Eroğlu²

Erhan Tecim³

Özet

Adil kent veya kent kullanımında adalet perspektifi, adından da anlaşılacağı üzere kentsel planlamalarda ve kentsel pratiklerde sosyal ve iktisadi açıdan daha adil bir politika izlenmesi anlamını taşımaktadır. Araştırmamız ölçeğinde ele alındığında ise kadının kent deneyimlemesinde adalet yaklaşımını ortaya koyma amacı taşımaktadır. Günümüz kentlerinde kadının toplumsal açıdan daha fazla göz önünde olması, kamusal alana daha fazla dâhil olması, mekân kullanımında fırsat eşitliği, cinsiyete dayalı ayrıştırmalar, çalışma şartları ve kentsel pratiklerin adalet örgüsü dâhilinde analiz edilmesini gerekli kılmaktadır. Adil kent yaklaşımı eşitlikçi veya feminist söylemlerin cinsiyete dayalı ayrıştırmaları yeniden üreten yapısının aksine, kent kullanımında her iki cinsiyette adalet örgüsünün işlerliğini ortaya koymak için oluşturulmuştur.

Bu bildiride Aksaray ili evreninde, boşanmış kadınların kent kullanımlarını adalet perspektifi ekseninde ele almak amacıyla boşanmış olan 10 kadınla (çalışan ve çocuk sahibi) görüşmeler yapılmıştır. Böylece kadınların Aksaray il merkezinde sosyal ve gündelik hayatta, mekân kullanımlarında ve iş yaşamında adil veya adil olmayan uygulamalarla karşılaşmış ve karşılaşmadıklarının analizi yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kullanılmıştır.

Araştırma bulguları adillik, pozitif ayrımcılık, cinsiyetçilik, çevre baskısı ve çalışma şartları gibi kavramlar kullanılarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca yasalar önünde eşit konumda bulunan kadınların reelde veya toplumsal yaşamda bu eşitlikten ne kadar pay aldıkları ve eşitliğin adaletli ve hakkaniyetli bir toplum yapısını meydana getirip getirmediğinin analizi yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal Cinsiyet Adaleti, Boşanma, Kent Deneyimi, Kentsel Mekan, Kentsel Adalet, Aksaray

INVESTIGATION OF DIVORCED WOMEN'S EXPERIENCE IN URBAN GENDER JUSTICE PERSPECTIVE: CASE OF AKSARAY CITY

Abstract

The justice perspective in the use of a fair city or city implies a fairer policy in terms of social and economic aspects in urban planning and urban practices, as the name implies. When it is considered in our research scale, it is aimed to reveal the justice approach of women in urban experience. In today's cities, women need more consideration in terms of society, more involvement in the public sphere, equality of opportunity in use of space, sex-based separations, working conditions and analysis of urban practices within the framework of justice. The fair urban approach was designed to reveal the functioning of justice in both sexes in city use, contrary to the reproductive structure of egalitarian or feminist discourse, which is based on sex.

Divorced women were interviewed with 10 divorced and child-bearing women in the Aksaray city center in order to address the urban use in the context of the justice perspective. Thus, an analysis was made of whether women encountered fair or unfair practices in social and everyday life, space use and work life. The research findings were interpreted using concepts such as fairness, positive discrimination, sexism, environmental pressures and working conditions.

According to the results of the research which conducted in the Aksaray City centre, the most important reason for this is the fair and equitable practices, including equality, and the failure of roles to function socially and economically. In addition, it was tried to analyze that the women were equal under the law in real or in society how much share they receive and if they generated both fair and equal society form of equality or not.

Key Wors: Gender Justice, Divorcing, City Experience, Urban Justice, Aksaray

¹ Bu çalışma Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümünde tamamlanan “Boşanmış Kadınların Kent Deneyimi: Aksaray İli Örneği” isimli Yüksek Lisans tezinin bir bölümünü oluşturmaktadır.

² Y. Lisans, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

³ Doç. Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü